

Al marge de estas petites objeccions, el volumen —que se completa con una llista de las tesis universitàries realitzades en francès, espanyol e anglès, en las que se aborden aspectes relacionats con la urbanització i el urbanisme en el Rif— constitueix, en conjunt, una notable aportació sobre el que los editors consideren el fenomen més dinàmic en la geografia de la regió.

José Luis Villanova
Universitat de Girona
Unitat de Geografia
josel.villanova@udg.es

Bibliografia

ALBET I MAS, Abel (1999). «Una intervenció planificada: plans sectorials i

ordenació del territori». En NOGUÉ, Joan; VILLANOVA, José Luis (eds.). *Espanya en Marruecos (1912-1956). Discursos geogràfics e intervenció territorial*. Lleida: Milenio, p. 467-508.

ALTA COMISARIA DE ESPAÑA EN MARRUECOS (1948). *Acción de España en Marruecos. La obra material*. Tetuán y Madrid: Talleres del Instituto Geográfico y Catastral.

BRAVO NIETO, Antonio (2000). *Arquitectura y urbanismo español en el norte de Marruecos*. Sevilla: Junta de Andalucía. Consejería de Obras Públicas y Transportes.

MUGURUZA OTAÑO, Pedro (1946). *Ordenación urbana y rural en el Marruecos español*. Madrid: Publicaciones del Instituto de Estudios de Administración Local.

LLUSSÀ I TORRA, Rafael

Canvi industrial i projectes de desenvolupament al Bages i al Berguedà 1975-1998. Contribució a una teoria del desenvolupament local en l'espai en xarxa
Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2002 (Monogràfics, 24); 329 p.
ISBN 84-87618-64-2

Una descripció rigorosa de l'estructura industrial de base de les comarques del Bages i del Berguedà en la perspectiva del seu engoliment progressiu per la taca d'oli barcelonina. Una obra en la millor tradició de les monografies socioeconòmiques d'abast comarcal i local encetades a les primeries dels seixanta, quan aquella taca ja s'acostava al Montserrat i a la Mola. Uns estudis guiats, gairebé sempre, per una voluntat projectiva i prospectiva, la qual cosa en aquest cas tampoc no s'ha menystingut. Així doncs, tal com mana la tradició esmentada, les conclusions es donen en clau de perspectives de futur. Al capdavant, Llussà procura avaluar positivament —el flaire de «contracte programa» és inequívoc— les iniciatives ende-

gades pels agents locals i comarcals en la perspectiva de poder surar en la taca d'oli.

En canvi, l'estudi de Llussà s'aparta d'un dels trets distintius de la tradició de monografies socioeconòmiques comarcals esmentades. En aquest cas, el treball no ha estat l'encàrrec d'un servei d'estudis bancari, ni de cambra de comerç, ni d'ajuntament o consell comarcal. Resulta força insòlit, i agosarat val a dir, haver efectuat la recerca «per lliure» i presentarla com a tesi doctoral. Oi més per haver estat feta en un departament de geografia, quan, per la temàtica, es podria ben bé pensar que li correspondria el marc d'un departament d'economia aplicada. Tanmateix, la seva ubicació acadèmica concreta no té gaire interès.

És per raó del caient universitari del treball com s'entén la presència d'una llarga introducció teòrica: «El desenvolupament local en l'espai global. Xarxes i sistemes territorials locals» (p. 19-50); i de contextualització: «La Catalunya Central en l'espai català» (p. 51-96). Podreu comprovar com en són de nombroses les variants de la vella i efectiva metodologia d'anàlisi del centre-perifèria en les modalitats funcionalistes. Tot plegat ben guaranit amb maquillatges enginyosos de l'estil de «ciutat de ciutats», «fluxs, passadissos i xarxes», «lògica de la producció de l'espai», etc. Amb aquests ingredients, i la taca d'oli, cal reconèixer l'habilitat de Llussà per evitar que el plat s'enganxi. És una aportació clara, metòdica i prou general com per merèixer una edició separada per a ús docent.

L'abast territorial específic de l'estudi progressa des de la visió panoràmica de les dues comarques de l'Eix del Llobregat, amb un nivell de detall tirant a rabassut, fins als àmbits locals de Manresa i de Berga, molt més perfilats. A l'àmbit general hi dedica tres capítols: «La vall mitjana i alta del Llobregat: espai industrial en transició», «La diferenciació espacial de la conca mitjana i alta del Llobregat» i «El canvi de l'estructura industrial al Bages i al Berguedà» (p. 92-202). El detall numèric, i la varietat, d'indicadors de la producció industrial, així com dels efectius i potencials demogràfics i de la seva mobilitat, també progressa en paral·lel. En canvi, l'abast temporal es dilata envant i endarrere respecte del punt mitjà dels

vint-i-cinc anys expressats en el títol segons conveniències diverses. En la introducció general de les dues comarques es recula prou com per oferir un resum històric de la industrialització des del segle XVIII. Per l'altre extrem, el canvi estructural es contrau al període 1986-1997. Les dades manen.

Llussà documenta a bastament l'enfonsada de la trama i l'ordit industrial tradicional basat, és clar, en el tèxtil, i disposat al llarg dels canals hidrogràfics del Llobregat i del Cardener. En aquest sentit, els mapets de les pàgines de la 90 a la 95 són prou expressius —l'autor hi galeja el seu ofici de geògraf— del fenomen de concentració de les activitats industrials al Pla de Bages i, en un altre grau, entorn de Berga. Ho analitza en els capítols titulats «La dinàmica industrial actual de l'àrea urbana de Manresa», «L'àrea de Manresa com a sistema territorial local» i «El Berguedà com a sistema local».

L'òptica de la dinàmica industrial, tot i ser vital, no és pas l'única per enfocar completament el fenomen. Manquen estudis sobre el comportament social, els desplaçaments culturals, etc. Calen molts esforços, i ajuts dignes, per portar-los a terme. El treball de Llussà és un primer pas prou valuós per contemplar el mullader de la Catalunya Central en la taca d'oli. Podrà surar-hi en l'avenir?

Pau Alegre

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Pau.alegre@uab.es

McDOWELL, Linda

Redundant masculinities? Employment change and white working class youth
Oxford: Blackwell Publishing, 2003

La geògrafa anglesa Linda McDowell, especialitzada en temes urbans i socials, i pionera en la pràctica i teorització d'estudis de gènere en l'àmbit anglosaxó, ens

presenta el seu últim treball en forma de llibre —publicat el 2003 per l'editorial Blackwell, però part del qual ja ens el donà a conèixer a través de la publicació